

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای مرتضی مصاحب نیا تحت

عنوان « بینش و روش در تاریخ نگاری فریدون آدمیت » را از نظر فرم و محتوا

بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر سید هاشم آقاجری	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر سهراب یزدانی	دانشیار	
۳- استاد ناظر	دکتر محمد امیر شیخ نوری	استاد	
۴- استاد ناظر	دکتر مهدی گلجان	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر مهدی گلجان	استادیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

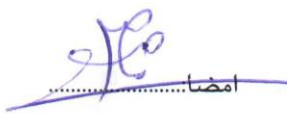
تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب..... دانشجو رشته..... ورودی سال تحصیلی.....»
مقطع..... دانشکده..... متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:
تاریخ: ۱۳۹۲/۴/۸

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته کامپیوتر است که در سال

۹۱ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار

خانم/جناب آقای دکتر سید ماسم آقا جری، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر سهراب یزدانی

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب مرتضی مصاحب نیا دانشجوی رشته کامپیوتر مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: مرتضی مصاحب نیا

تاریخ و امضا: ۹۲/۴/۸

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه تاریخ

گرایش ایران اسلامی

بینش و روش در تاریخ‌نگاری فریدون آدمیت

نام دانشجو:

مرتضی مصاحب نیا

استاد راهنما:

دکتر سید هاشم آقاجری

استاد مشاور:

دکتر سهراب یزدانی

بهمن ۱۳۹۱

چکیده:

فریدون آدمیت از مشهورترین مورخان دوره معاصر است که اکثر آثارش را درباره نهضت مشروطیت نگاشته است. آثار او به طور کلی به دو بخش تاریخ تحولات سیاسی و تاریخ اندیشه تقسیم می شود. در بخش تحولات سیاسی او جریان بیداری ایرانیان را از اوایل دوره قاجاریه و پس از شکست ایران از روس آغاز کرده و با آغاز دوره استبداد صغیر به اتمام می رساند. آدمیت در بخش دوم به بررسی آراء اندیشمندانی چون میرزا آقاخان کرمانی، میرزا ملکم خان و... می پردازد تا تاثیر آن اندیشه ها را در تدوین ایدئولوژی نهضت مشروطیت روشن سازد.

تلاش ما در این نوشتار بر کشف و دست یافتن به مولفه ها و ویژگی های تاریخ نگاری فریدون آدمیت بوده است تا به واسطه آن بتوانیم نگاه و تفکر کلی او را نسبت به تاریخ، فلسفه تاریخ و تاریخ نگاری از پس نوشته هایش استخراج کنیم. به همین منظور با استفاده از متدولوژی قرائت زمینه گرا ضمن بررسی و تحلیل متون تاریخ نگارانه آدمیت به شرایط خانوادگی، اجتماعی، سیاسی و... او عطف توجه نموده تا به درک درست تری از نگاه تاریخی وی نایل آییم. در نتیجه به تاثیر فراوان آموزه های عصر روشنگری مثل اندیشه ترقی بر ذهن او پی برده و متوجه شدیم که او در تمام آثارش با عینک روشنفکری بر تاریخ معاصر نظر افکنده است. موضوعی که مهم ترین ویژگی تاریخ نگاری فریدون آدمیت به حساب می آید.

کلمات کلیدی:

تاریخ نگاری، فریدون آدمیت، مشروطیت، عصر روشنگری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱ کلیات
۲	۱-۱- تعریف مساله، اهداف، و سوالات تحقیق
۳	۲-۱- سوالات تحقیق
۳	۳-۱- فرضیه ها/ پیش فرض ها
۴	۴-۱- مواد و روش انجام تحقیق
۵	۵-۱- پیشینه
۶	۶-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری
۶	۷-۱- مرور فصل ها
۷	۲ پیشینه تاریخ نگاری جدید در ایران
۸	۱-۲- مقدمه
۸	۲-۲- تاریخ نگاری سنتی
۱۱	۳-۲- تاریخ نگاری جدید
۱۴	۴-۲- عوامل تغییر تاریخ نگاری در ایران
۱۷	۵-۲- پیشروان تاریخ نگاری جدید
۱۷	۱-۵-۲- میرزا فتحعلی آخوند زاده: (۱۲۵۷ش-۱۱۹۱ش)
۱۸	۲-۵-۲- میرزا آقاخان کرمانی (۱۲۷۵ش-۱۲۳۲ش)
۲۰	۳-۵-۲- محمد حسن خان اعتمادالسلطنه (۱۲۷۵ش-۱۲۲۲ش)
۲۱	۴-۵-۲- ناظم الاسلام کرمانی (۱۳۳۷ق-۱۲۸۰ق)
۲۳	۵-۵-۲- مشیرالدوله پیرنیا (۱۳۱۴ش-۱۲۵۱ش)
۲۵	۶-۵-۲- کسروی (۱۳۲۴ش-۱۲۶۹ش)
۲۶	۷-۵-۲- اقبال آشتیانی (۱۳۳۴ش-۱۲۷۵ش)
۲۹	۸-۵-۲- محمود محمود (۱۳۴۴ش-۱۲۶۱ش)

۳۱..... تاریخ نگاری مارکسیستی ۹-۵-۲

۳۴..... سنخ شناسی تاریخ نگاری معاصر..... ۶-۲

۳ زندگینامه سیاسی و علمی فریدون آدمیت ۳۷

۳۸..... زندگینامه ۱-۳

۴۲..... افراد تأثیرگذار بر زندگی فریدون آدمیت ۲-۳

۴۳..... عباسقلی خان قزوینی: ۱-۲-۳

۴۸..... محمود محمود: ۲-۲-۳

۵۰..... هارولد لاسکی ۳-۲-۳

۵۲..... فعالیتهای دیدگاههای سیاسی آدمیت ۳-۳

۵۲..... فعالیتهای: ۱-۳-۳

۵۲..... کمیسیون «تعریف تجاوز» ۱-۱-۳-۳

۵۳..... در حال و هوای انقلاب ۲-۱-۳-۳

۵۵..... بعد از انقلاب اسلامی ۳-۱-۳-۳

۵۶..... دیدگاههای سیاسی و اعتقادی فریدون آدمیت ۲-۳-۳

۵۶..... ناسیونالیسم ۱-۲-۳-۳

۶۱..... دموکراسی اجتماعی ۲-۲-۳-۳

۶۴..... دین ۳-۲-۳-۳

۶۷..... روشنفکری ۴-۲-۳-۳

۶۹..... مدرنیته ۵-۲-۳-۳

۷۲..... مروری بر آثار فریدون آدمیت ۴-۳

۷۲..... امیرکبیر و ایران (۱۳۲۳) ۱-۴-۳

۷۳..... جزایر بحرین: بررسی حقوقی ودیپلماتیک مناقشه بریتانیا- ایران ۲-۴-۳

۷۴..... فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطیت (۱۳۴۰) ۳-۴-۳

۷۵..... اندیشه های میرزا طالبوف تبریزی (۱۳۴۶) ۴-۴-۳

- ۷۵-۴-۳- اندیشه های میرزا آقاخان کرمانی (۱۳۴۶).....
- ۷۶-۴-۳- اندیشه های میرزا فتحعلی آخوندزاده (۱۳۴۹).....
- ۷۸-۴-۳- اندیشه ترقی و حکومت قانون - عصر سپهسالار (۱۳۵۱).....
- ۷۸-۴-۳- مقالات تاریخی (۱۳۵۲).....
- ۷۹-۴-۳- فکر دموکراسی اجتماعی در نهضت مشروطیت ایران (۱۳۵۴).....
- ۸۰-۴-۳- ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران (۱۳۵۵).....
- ۸۰-۴-۳- افکار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در آثار منتشر نشده دوران قاجار (۲۵۳۶).....
- ۸۱-۴-۳- شورش بر امتیازنامه رژی (۱۳۶۰).....
- ۸۱-۴-۳- مجلس اول و بحران آزادی (۱۳۷۰).....
- ۸۲-۴-۳- تاریخ فکر از سومر تا یونان و روم (۱۳۷۵).....

۴ بینش و روش در تاریخنگاری آدمیت ۸۴

- ۸۵-۴-۱- مقدمه.....
- ۸۵-۴-۲- عصر روشنگری.....
- ۸۶-۴-۳- ویژگی های عصر روشنگری.....
- ۸۶-۴-۳-۱- محوریت خرد و عقل در دست یابی به معرفت.....
- ۸۶-۴-۳-۲- انکار کلیسا و مفاهیم کلیسایی.....
- ۸۷-۴-۳-۳- اعتقاد به پیشرفت و ترقی.....
- ۸۷-۴-۳-۴- بدبینی تاریخی.....
- ۸۸-۴-۳-۵- اصلاح از بالا.....
- ۸۸-۴-۴- تاثیر عصر روشنگری بر تاریخ و تاریخ نگاری.....
- ۹۱-۴-۵- اندیشه ترقی.....
- ۹۲-۴-۵-۱- ویژگی های اندیشه ترقی.....
- ۹۳-۴-۶- تاثیر عصر روشنگری و اندیشه ترقی بر تاریخ نگاری فریدون آدمیت.....
- ۹۷-۴-۷- آدمیت و تاریخ نگاری اندیشه.....

- ۸-۴- تاریخ دیپلماسی ۱۰۵
- ۹-۴- آدمیت و عینیت در تاریخ ۱۰۷
- ۱۰-۴- عاملیت و ساختار ۱۰۹
- ۱۱-۴- نقش شخصیت در تاریخ ۱۱۱
- ۱۲-۴- ارزش داوری در تاریخ ۱۱۲
- ۱۳-۴- آدمیت و سند ۱۱۶
- ۱۴-۴- تفکر و روش تاریخی ۱۱۹
- ۱۵-۴- آدمیت و تاریخ نگاری معاصر ۱۲۲
- ۱۶-۴- نثر آدمیت ۱۲۴

۵ آدمیت و تاریخ بیداری ایرانیان ۱۲۶

- ۱-۵- اصلاحات از بالا ۱۲۷
- ۱-۱-۵- امیر کبیر ۱۲۹
- ۲-۱-۵- سپهسالار و حکومت قانون ۱۳۳
- ۲-۵- اعتراضات و جنبش های مردمی ۱۳۵
- ۱-۲-۵- جنبش تنباکو ۱۳۵
- ۲-۲-۵- نهضت مشروطیت ایران: ۱۳۹
- ۱-۲-۲-۵- ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران ۱۴۳
- ۲-۲-۲-۵- نقش طبقات اجتماعی در نهضت مشروطیت ایران: ۱۴۵
- ۳-۲-۲-۵- نظرات طرح شده پیرامون مشروطیت: ۱۵۲
- ۴-۲-۲-۵- استعمار و مشروطه ایرانی ۱۵۴
- ۵-۲-۲-۵- از مجلس اول تا استبداد صغیر ۱۵۵
- ۶-۲-۲-۵- ترکیب طبقاتی و سیاسی مجلس ۱۵۶
- ۷-۲-۲-۵- کودتا علیه حکومت ملی ۱۵۸
- ۸-۲-۲-۵- نتیجه گیری: ۱۶۱

۱ کلیات

۱-۱- تعریف مساله، اهداف، و سوالات تحقیق

فریدون آدمیت را آغازگر پژوهش علمی در حوزه تاریخنگاری معاصر دانسته‌اند. وی با بهره‌گیری از متدولوژی علمی و با اتکا به اسناد و مدارک معتبر و به کارگیری تفکر انتقادی نسبت به حوادث تاریخی باب تازه‌ای را در تاریخنگاری ایران معاصر گشود.

آدمیت در طی بیش از چهل سال فعالیت علمی و تحقیقاتی، تاثیرگذارترین روشنفکران عصر مشروطه و مهمترین تحولات سیاسی- اجتماعی آن دوران را مورد مطالعه قرار داده است که حاصل آن تالیف ۱۴ عنوان کتاب و تعدادی مقاله است.

مجموعه نوشته‌های این مورخ که دوره زمانی تقریباً پنجاه ساله دگرگونی اجتماعی - سیاسی از جنبش تنباکو تا استبداد صغیر را در بر می‌گیرد؛ به دو بخش تقسیم می‌شود.

در بخش نخست آدمیت به تاریخ تحولات سیاسی و حوادث پیرامون جنبش رژی و مشروطه پرداخته و سعی در تبیین علل و عوامل پیدایش آن‌ها دارد، همچنین نقش و میزان اثرگذاری هریک از جریانات فکری در به ثمر نشستن این جنبش‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد. در این بخش است که به گفته خودش «تکنیک تاریخ دیپلماسی» را که در تاریخ نگاری ایران مرسوم و شناخته شده نبوده است برای اولین بار به کار می‌گیرد.

اما تاریخنگاری آدمیت به تاریخ سیاسی محدود نمی‌شود. بخش دیگر نوشته‌های وی که از اهمیت بیشتری برخوردار است مربوط است به تاریخ اندیشه. این دست از نوشتارهای آدمیت به بررسی افکار و اندیشه‌های کسانی اختصاص دارد که این پژوهشگر تاریخ نقش و سهم چشمگیری برای آنها در شکل‌گیری نهضت مشروطه و بیداری افکار ایرانیان قائل است؛ افرادی چون میرزا فتحعلی آخوندزاده،

میرزا آقاخان کرمانی ، میرزا ملکم خان و میرزا طالبوف تبریزی. در این تکنگاریهاست که آدمیت با رجوع به آثار و مکتوبات این روشنفکران به تحلیل و بررسی آراء سیاسی و اجتماعی و حتی مذهبی‌شان می پردازد. نکته حائز اهمیت در مورد این بخش از آثار وی نوع نگاه ویژه آدمیت است به آراء و نظرات این روشنفکران تا جایی که به عقیده برخی از منتقدین وی رنگ تفکر خود را بر چهره آنها زده است. طبیعتاً از اهداف ما در این پژوهش بررسی این موضوع است که فریدون آدمیت تا چه حد تاش در در بازشناسی تفکر این متفکران داشته و تا چه اندازه در این تلاش موفق بوده است . هدف دیگر ما اینست که از بطن آثار آدمیت به شناسایی مولفه های اسلوب تاریخنگارانه و تفکر تاریخی منحصر به فرد وی بپردازیم.

۱-۲- سوالات تحقیق

- ۱- خود ویژگیهای تاریخنگاری فریدون آدمیت کدام است؟
- ۲- عوامل موثر بر نوع نگاه تاریخی آدمیت در چه مواردی قابل شناسایی است و این عوامل در تاریخنگاری این مورخ چگونه نمود پیدا کرده است؟
- ۳- آیا گفتمان حاکم بر تاریخنگاری آدمیت ثابت و منسجم مانده یا در طول زمان دچار تغییر و تحول گشته است؟

۱-۳- فرضیه ها / پیش فرض ها

- ۱- از مطالعه در آثار فریدون آدمیت می توان چنین برداشت کرد که او با یک رهیافت و تفکر خاص سیاسی به تاریخنگاری روی آورده است که شناسایی آن مستلزم پژوهش در آثار وی است. به علاوه نگاه تحلیلی و انتقادی او به حوادث تاریخی و همچنین نثر منحصر به فرد وی از جمله ویژگیهای شاخص تاریخنگاری آدمیت به حساب می آیند.

۲- به نظر می‌رسد عواملی همچون طبقه اجتماعی این مورخ و نقش موثر پدرش به عنوان روشنفکر فعال در جریان شکل‌گیری جنبش مشروطه، به همراه گذراندن تحصیلات دانشگاهی در اروپا و آشنایی با مکاتب تاریخنگاری اروپا تاثیر فراوانی بر نوع نگاه و تفکر سیاسی این شخصیت علمی گذاشته است و انعکاس این تاثیرات در آثار تاریخنگارانه وی قابل ردیابی است.

۳- هرچند نمی‌توان گذشت زمان بر یک مورخ و متفکر و تغییر آراء او را به حساب تناقض سیستم فکری و اندیشه ای وی گذاشت ولی در مواردی تناقض بین ادعاهای مطرح شده از سوی فریدون آدمیت در آثارش مشاهده شده است که البته اظهار نظر قطعی در این زمینه مستلزم مطالعه و بررسی بیشتر آثار وی می‌باشد.

۱-۴- مواد و روش انجام تحقیق

روشی که برای این تحقیق در نظر گرفته شده است، روش تحلیل متنی و گفتمانی است. متن‌گرایی و زمینه‌گرایی گرایش‌های متفاوتی در عرصه روش‌شناسی هستند که جهت مطالعه متون اندیشه‌ای به کار برده می‌شوند. هرمنوتیک متن‌گرا بر کافی بودن خود متن به عنوان تنها عامل مورد نیاز جهت فهم آن تاکید دارد. در این شیوه «دست‌یابی به انگیزه‌ها و نیت مولف امری غیرممکن و استفاده از اطلاعات خارج از متن - یعنی زمینه - امری عبث و چه بسا خطا آور محسوب می‌گردد.» (نوذری و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۰۱) در تقابل با این رویکرد، هرمنوتیک مولف‌محور که در پی فهم نیت مولف برای درک بهتر متن بود، رشد چشمگیری یافت. در ادامه این رویکرد بود که قرائت زمینه‌گرا به وجود آمد که در آن به غیر از قصد و نیت مولف به شرایط ساختاری گوناگونی که زمینه‌ساز شکل‌گیری یک متن می‌شود توجه می‌کرد. متدولوژی قرائت زمینه‌ای فهم معنای هر متن را وابسته به فهم زمینه‌ها و شرایط فکری، سیاسی، اجتماعی، مذهبی و... پیرامون متن و نویسنده آن می‌داند. بنابر این رویکرد فهم اندیشه و متن بیرون از زمینه اجتماعی و تاریخی آن ممکن نیست. این

بدان معناست که باید بخشی از مطالعه پیرامون فهم متن را صرف بررسی این نکته کنیم که «نویسنده در چه نوع جامعه ای در حال نوشتن و متقاعد کردن بوده و ساختار سیاسی و اجتماعی جامعه در آن زمان در چه وضعیتی قرار داشته است.» (مرتضوی، ۱۳۸۶: ۱۷۲) ما نیز در این نوشته در صدد هستیم تا با شناخت مولف، ویژگی های شخصیتی او و زمانه ای که در آن می زیسته به درک بهتری از متون تاریخ نگارانه وی نائل آییم. داده های این پژوهش از طریق مراجعه به کتابخانه و استفاده از اسناد، کتب، مقالات و پایان نامه ها جمع آوری خواهد شد.

۱-۵- پیشینه

در این زمینه تحقیقات چندانی انجام نشده است. البته بیشتر نویسندگانی که در زمینه مشروطیت دست به قلم برده اند در کتاب خود به نقد بخشی از آثار وی پرداخته اند مانند آجودانی در کتاب مشروطه ایرانی. ولی به صورت مستقل تاکنون فقط یک کتاب درمورد فریدون آدمیت منتشر شده است: فریدون آدمیت و تاریخ مدرنیته در عصر مشروطیت نوشته علی اصغر حقدار که توسط نشر کویر منتشر شده است. نویسنده که از معدود دوستان و نزدیکان آدمیت در اواخر دوران زندگی اوست؛ در این اثر تماماً به نقل قولهایی مستقیم یا غیر مستقیم از آثار او پرداخته و بدون هیچ گونه انتقادی در صددبر آمده است تا بدون هیچ گونه چون و چرایی موید مطالب و مفاهیم مندرج در آثار وی باشد. در واقع دقیق تر آن است که بگوییم حقدار در این کتاب آثار آدمیت را خلاصه نویسی کرده است. غیر از این می توان از یادنامه فریدون آدمیت یاد کرد که به کوشش علی دهباشی و توسط نشر افکار منتشر شده است. در این کتاب قطور مطالب و یادداشت های بسیاری از نویسندگان، متفکران و روزنامه نگاران مختلف که قبل تر در ویژه نامه های نشریاتی چون کلک (شماره ۹۴، دی ۱۳۷۶) بخارا (شماره ۶۵، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۷) و ویژه نامه های نشریه شهروند امروز و روزنامه کارگزاران چاپ شده اند درج شده است. البته بسیاری از این نوشته ها یادداشت گونه و خالی از نکات علمی هستند. در این میان کم و بیش مقالاتی هم وجود دارند که می توان بر روی آنها تامل کرد. از جمله آنها می توان به

مقاله حسینعلی نوذری اشاره کرد که نگاهی عمیقتر به اسلوب و روش تاریخنگاری آدمیت داشته است.

۱-۶- جنبه جدید بودن و نوآوری

در حیطه نقد و بررسی و تبیین مولفه های تاریخنگاری فریدون آدمیت اثری که مستقلا بدان پرداخته شده باشد وجود ندارد.

۱-۷- مرور فصل ها

در فصل دوم و در ابتدا به ویژگی های تاریخ نگاری سنتی پرداخته و بعد عوامل تاثیر گذار بر آن را که موجب به وجود آمدن تغییر و تحول اساسی در نگاه به تاریخ شد بر می شماریم. سپس پس از ذکر ویژگی های تاریخ نگاری جدید در ایران به معرفی تنی چند از پیشروان این فن می پردازیم.

در فصل سوم به زندگینامه فریدون آدمیت و افراد تاثیر گذار بر او و همچنین فعالیتها و دیدگاه های سیاسی وی پرداخته و در آخر آثار او را به طور مختصر معرفی می کنیم.

در فصل چهارم به بررسی اندیشه تاریخی فریدون آدمیت و ویژگی های تاریخ نگاری او دست می زنیم. در این فصل عوامل تاثیر گذار بر افکار او را در عرصه تفکر تاریخی مشخص کرده و دیدگاه آدمیت نسبت به آن آراء را بررسی می کنیم.

در فصل پنجم نیز ضمن بررسی حیطه مطالعات او در زمینه تاریخ تحولات سیاسی از اوایل قاجاریه تا پایان مجلس اول به انتقاد از شیوه تاریخ نگاری او می پردازیم

و در پایان به نتیجه گیری از مطالب مطرح شده در فصول پایان نامه می پردازیم.

۲ پیشینه تاریخ نگاری جدید در ایران

۲-۱- مقدمه

تاریخ نگاری در ایران نیز مانند دیگر عرصه‌ها و بخش‌های علمی و فرهنگی تحت تأثیر برخورد با تمدن جدید غرب دچار تغییر و تحول بنیادین در بینش و روش شد. بدین ترتیب که افراد آشنا با روش‌های جدید در تاریخ نویسی، با نقد روش‌های سنتی که قرن‌ها در ایران حاکم بود دست به تجربه‌های نو زدند. هرچند در آغاز در روش و شکل و شمایل نوشتاری تفاوت چندانی بین متون تاریخی گذشته و جدید احساس نمی‌شد ولی نکته حائز اهمیت، نگرش به تاریخ بود که متحول شده بود. این دسته از مورخان جدید پیشرو راهی شدند که به مرور کامل‌تر گشت. در این فصل ابتدا به طور مختصر به ویژگی‌ها و خصیصه‌های تاریخ نگاری سنتی پرداخته، عوامل تأثیرگذار در تغییر و تحول این نگاه را بررسی می‌کنیم، سپس به شرح مؤلفه‌های تاریخ نگاری جدید توجه داده و با ذکر چند نمونه شاخص در میان مورخان که قبل از آدمیت، در این عرصه جدید به نگارش متون تاریخ نگارانه پرداخته‌اند، این فصل را به پایان می‌بریم.

۲-۲- تاریخ نگاری سنتی

تاریخ نگاری ایران اسلامی که بیش از هزار سال در ایران رواج داشت گرچه در آثار مختلف، به دلیل نگاه‌های متفاوت مورخان با تفاوت‌هایی مواجه بود ولی این تفاوت «تفاوت گفتمان‌های تاریخی نیست، تفاوت‌های خرده گفتمان تاریخی است» (آقاجری، ۱۳۸۰: ۹۰)

ویژگی اصلی تاریخ نگاری سنتی در ایران تأثیرپذیری فراوان آن از باورهای کلامی و دینی است. از این حیث تاریخ نگاری اسلامی را معطوف به باورها دانسته‌اند، نه معطوف به حقیقت. (حضرتی، ۱۳۸۷: ۴۹) در این گونه آثار، مورخ معمولاً از هبوط آدم آغاز می‌کند و بعد از ذکر زندگی

پیامبران بزرگ، آن را تا تاریخ عصر خودش ادامه می‌دهد و سپس از گزارش وقایع هم عصر خودش آن را به پایان می‌برد. گرایش به معجزه و امور فوق عادت حضور پررنگی در این نوع آثار دارد. این نگاه به تاریخ به نوعی متأثر از باور به «مشیت الهی» است که به عنوان فرا تاریخ در روند تاریخی حوادث نقش ایفا می‌کند و در واقع آن را کنترل و جهت دهی می‌کند. (آقاجری، ۱۳۸۰: ۹۲). در تأثیرپذیری از این باور اکثر مورخان سنتی با یکدیگر تشابه و یکسانی دارند.

ویژگی دیگر در تاریخ نگاری سنتی غلبه وجه توصیفی و اخباری تاریخ بر وجه تحلیلی و تعقلی تاریخ است. به عنوان مثال محمد بن جریر طبری در مقدمه اثرش، کار خود را بر مبنای نقل خبر از راویان می‌داند نه «حجت عقول و استنباط نفوس» (طبری، ۱۳۷۵: ۶) البته این کم توجهی به تحلیل و تفسیر روایت به این معنی نیست که «توصیف خالص» وجود دارد. چرا که «هر توصیفی مسبوق به تفسیر است» (آقاجری، ۱۳۸۰: ۲۳) با این توضیح که وقتی مورخ خبری را برای درج در اثرش گزینش می‌کند صرف همین گزینش مبتنی بر نوعی تفسیر ذهنی در نزد مورخ است.

در تعلیل غلبه وجه توصیفی در تاریخ نگاری روایی سنتی و اینکه در تواریخ گذشته کم‌تر به چون و چرا در علت یابی وقایع و جریانات تاریخی توجه می‌شد، باید غلبه همان ویژگی اول یعنی قائل بودن به «مشیت الهی» و یک نوع «جبر تاریخی» را ذکر کرد.

ویژگی سوم این نوع تاریخ نگاری این است که مورخان سنتی اکثراً به تاریخ سیاسی پرداخته و جنبه‌های دیگر از جمله اجتماع، اقتصاد و فرهنگ را مغفول گذاشته اند. در پرداختن به تاریخ سیاسی نیز توجه اصلی به تاریخ زندگی بزرگان سیاسی و مملکتی است. این نگاه را حتی از عنوان کتاب‌هایی مانند «تاریخ الرسل و الملوک» طبری می‌توان مشاهده کرد. این نگاه تا حدی موجه به نظر می‌رسد چرا که سیاست در تمام عرصه‌های زندگی بشر جریان دارد و تأثیر خود را بر تمام جنبه‌های اجتماع می‌گذارد. امری که پوپر نیز در توجیه توجه مورخان به تاریخ سیاسی به آن اشاره می‌کند. (حضرتی، ۱۳۸۷: ۴۹) امروزه برخی در پاسخ به اینکه چرا مورخان به حوزه‌ها و موضوعات دیگر تاریخی

توجهی که باید و شاید نداشته‌اند به این دلیل اکتفا می‌کنند که چون این تواریخ توسط شاه و با هزینه دربار تألیف و تهیه می‌شده است مورخ ناگزیر بود که تمام توجه خود را به دربار و سیاست‌های حکومت معطوف داشته و به مردم و اجتماعی که در آن زندگی می‌کردند بی توجهی نشان بدهد. اما این پاسخ به نوعی اکتفا کردن به مسائل ظاهری و روبنایی است. «علت اصلی را باید در زیرساخت‌های نظری و در واقع افق مورخان آن دوره جست؛ که اساساً حیث التفاتی که آن‌ها به موضوع تاریخ داشتند متعلق به شانی به نام شان جامعه نمی‌شده است... اساساً در پارادایم معرفتی آن، جامعه یک شان استقلالی پیدا نکرده بود تا موضوع تاریخ نگاری بشود» (آقاجری، ۱۳۸۰: ۹۲-۹۱)

ویژگی چهارم در تاریخ نگاری سنتی برمی‌گردد به پیشینه و خاستگاه مورخان. این افراد یا اغلب از وزراء و مسئولین سیاسی بلند پایه درباری و یا از جرگه دبیران و دیوانیان بوده‌اند. گسترش نیافتن سطح سواد در میان افراد جامعه باعث می‌شود افراد عادی جامعه نتوانند به تاریخ نگاری روی بیاورند. هرچند حتی اگر فردی در جامعه تحصیلات متعارف آن دوره را نیز گذرانده بود چه به لحاظ دسترسی به منابع و کتابخانه‌ها که اغلب در دربارها قرار داشتند و چه به لحاظ حمایت مالی و سیاسی مورد نیاز برای نگارش اثر، قادر به چنین کاری نبود.

پیامد نگارش آثار متعدد از جانب یک طبقه و یک قشر اجتماعی خاص به وجود آمدن تصویر و نگاهی مشابه به موضوعات تاریخی می‌شد و به نوعی تک صدایی در تاریخ دامن می‌زد که درنهایت باعث بی‌خبر ماندن نسل‌های آتی از طرز نگاه‌های دیگر اقشار جامعه می‌شد.

پیامد دیگر تاریخ نویسی توسط این دسته از درباریان و دبیران اهمیت یافتن بیش از حد نثر تاریخی است که به موجب نوعی تفاخر طلبی و چشم و هم چشمی جلوه می‌کند. این تلاش برای آراستن متن اغلب به اطناب، مغلق نویسی و غلبه صورت بر معنا منجر شده است. این پیچیده نویسی گاه تا آنجا پیش می‌رفت که حتی خود مورخ به این مسئله اذعان کرده و لذا اختصاری بر آن می‌نگاشته است. نظیر دره نادری اثر میرزا مهدی خان استرآبادی. (آژند، ۱۳۶۰: ۸)